

כיבוד אבי אביו

מקורות החיוב וגדרו

ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. (בראשית מו, א) וברש"י:
חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו, ולפיכך אמר לאלהי אביו יצחק ולא תלה באברהם.

מחלוקת רש"י והרמב"ן למה יעקב לא הזכיר יצחק

הקשה הרמב"ן, שאעפ"כ לא היה לו לייחד הדבר על שם יצחק אלא על שם שניהם לאלקי אבותיו,
וכמו שאמר (בראשית מח, טו) האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק, ובתפלתו אמר אלקי
אבי אברהם ואלקי אבי יצחק (לב, י).

ולכן פירש מטעם אחר מדוע הזכיר רק את יצחק, שיש בפסוק הזה סוד, כמו שגילו לנו חז"ל בבראשית
רבה, כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו, ולכן זבח זבחים לפחד אביו
יצחק, כדי שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו.

ובשו"ת רע"א (קמא סימן סח) הביא בשם ספר לוית חן בפרשתינו, שחידש דאיכא חילוק בכיבוד אבי
אביו בין היכא שאביו קיים להיכא שכבר מת. דבאמת בחיי אביו מחוייב בכיבוד אבי אביו יותר מכיבוד
אביו, כיון דשייך כאן הסברא שאתה ואביך חייבים בכבוד אבי אביך, וכמו שמצינו (בקיודשין לא, א) גבי
כיבוד אם שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, ודווקא לאחר מיתת אביו מחוייב בכבוד אביו יותר מכבוד
אבי אביו.

ולפי"ז מיישב קושיית הרמב"ן, דבכל הני מקומות שיעקב אבינו ע"ה הזכיר את אברהם אבינו ע"ה,
מיירי שאברהם אבינו ע"ה עדיין היה חי, ואז היה חייב בכבודו יותר, אך בפרשתינו שכבר נסתלק
אברהם הזכיר רק את יצחק אביו.

אמירת קדיש על אבי אביו

אכן בשו"ת מהרי"ק (סימן ל) כתב דאין חייב בכבוד אבי אביו כלל. דדן שם במי שהיה אומר קדיש על
אביו, והיה בבית הכנסת אחד שרצה להגיד קדיש על אבי אביו, מי מהם קודם. וכתב דאפילו אם היינו
אומרים שיש ענין לומר קדיש בעבור זקנו או זקנתו, ומשום דבני בנים הרי הם כבנים, מ"מ דבר פשוט
דאינם כבנים ממש והבן קודם.

אך כתב די"ל שבכלל אין ענין שהבן יאמר קדיש בשביל זקנו יותר משיאמר על אדם אחר. דהרי חיוב
אמירת קדיש תלוי בחיוב כיבוד, וכדמצינו בפוסקים ששני אחים נוטלים שני חלקים בקדיש משום שכל
אחד חייב בכבוד אביו, ובן הבן לא מצינו בשום מקום שיתחייב בכבוד אבי אביו, ולא מצינו אלא שחייב
בכבוד האב והאם, ואשת אביו בחייו, ובעל אמו בחייה, ואחיו הגדול, או אשת אביו אפילו לאחר מיתת
אביו למצוה בעלמא (וכמבואר בכתובות קג, א), אבל שיהיה חייב בן הבן בכבוד זקינו לא מצאנו בשום
מקום, ולכן אינו מחוייב לומר עליו קדיש כלל.

ואף ששנינו שבני בנים הרי הם כבנים, וא"כ מטעם זה יתחייב בן הבן בכיבוד אבי אביו, תירץ המהרי"ק
שלא נאמר כן אלא לענין קיום מצות פריה ורביה, אבל לא לענין אחר, וראיה מהא שאין מקשין מהא
דבני בנים הרי הם כבנים על שיטת מר בר רב אשי (ב"ב קכח, א) דבן הבן מעיד לזקנו.

אמנם האף שדעתו שאין בן הבן חייב בכבוד זקנו, הסיק המהרי"ק שמשום פשרה בן הבן יגיד קדיש
אחד, והבן יגיד שני קדישים.

ובשו"ת הרמ"א (סימן קיח) על אמירת קדיש במי שאבי אמו גדלו בביתו, והשכיר לו רבי, וכתב הרמ"א דכל שכן שיוכל לומר עליו קדיש, שהרי אמרו (סנהדרין יט, ב) כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו, (וידועים דברי החכמת שלמה שהמגדל מקיים בזה מצות פרו ורבו), ועוד שהביאו לחיי עוה"ב ששכר לו רבי ללמדו. והסיק שכדי שלא יהא נראה זה כדבר חדש, יש להניח הדבר על פשרת מהרי"ק, שכן ה"בן יאמר פעם אחת והאומר על אביו ואמו יאמר ב' פעמים.

דעת הרמ"א דחייב בכבוד אבי אביו אך כבוד אביו קודם

אכן במה שכתב מהרי"ק שאין בן ה"בן חייב בכבוד אבי אביו כתב הרמ"א שאין דעתו כן, שהרי אמרו במדרש והביאו רש"י שממה דכתיב ויזבח יעקב זבחים לאלהי אביו יצחק ולא לאלהי אברהם, למדנו שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו. הרי משמע להדיא שעל כל פנים יש חיוב כבוד באבי אביו, אלא שחייב בכבוד אביו יותר.

וכתב הרמ"א שכל זה רק בתנאי שתתמצה בתו לזה ולא תקפיד שבנה יגיד קדיש בחייה, כי יותר חייב בכבוד אביו ואמו מבכבוד אבי אביו. ומפשטות דבריו נראה עוד, שנקט שאין חילוק בזה בין אבי אביו חי או לא, שבכל גוונא כבוד אביו עדיף, ודלא כספר לוית חן שהבאנו.

אין למדין מאגדה

דברי הרמ"א מופיעים גם בשו"ע (יו"ד רמ, כד) וז"ל י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק). ואינו נ"ל, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו' (בראשית מו, א).

ובגליון מהרש"א כתב, שס"ל למהרי"ק דאין קושיא מהמדרש, ומשום שאין למדין מדברי אגדה. וכמבואר בירושלמי (פאה ב, ו) רבי זעירא בשם שמואל אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן הגמרא.

וכבר הביא כן בתוס' יו"ט (ברכות ה, ד) על הא דכתב ההגהות מיימוני (תפילה טו, י) שלא התירו לש"ץ לישא את כפיו אם מובטח הוא שלא יטעה (כמבואר במשנה שם) אלא כשאין שם כהן אלא הוא ומפני ביטול נשיאת כפים, אבל אם יש שם כהן אחר לא ישא הש"ץ כפיו. והביאו התויו"ט וכתב, שמכאן מוכח שאין לש"ץ לענות אמן אפילו אם מובטח הוא שלא יטעה, דלא התירו לו להפסיק אלא מפני ביטול נשיאת כפים. ואף שבמדרש רבה פרשת כי תבא מבואר להדיא שמותר לענות אמן אפילו לכתחילה אם מובטח הוא שלא יטעה, מכל מקום אין למדין הלכה מן המדרש, וראיה לדבר שהרי במדרש רבה (בראשית סוף פרשה ח) איתא דהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה דגם האשה מצווה בפרו ורבו, ואילו אנו לא קי"ל הכי. וכן הביא לדברי הירושלמי הנ"ל דאין למדין לא מן ההלכות וכו'.

ועי' בספר פרדס יוסף (בראשית לה, ח) שהביא בשם הגרי"פ להקשות על זה מהא דהביאו התוס' לע"ז (לג, ב) ראייה ממדרש אסתר שמותר להשתמש בכלי חרס אחרי הדחה ג' פעמים, והוא ממה דאיתא על הפסוק ישנו עם אחד, שא"ל המן לאחשורוש אם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם זורקו ושותהו, ואילו אדוני המלך נוגע בהם חובטו בקרקע, ולא עוד אלא שמדיח כוסו שלש פעמים. הרי שתוס' למדו הלכה ממדרש אגדה בדין הדחה ג' פעמים. ועיין בשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד, קסא) מה שכתב בזה.

אין למדין רק כשיש סתירה ממקום אחר

אכן, בתוספות רע"א (ברכות ה, ד) הביא דהא דאין למדין מן המדרש, הוא רק אם יש גמרא שחולקת על דברי המדרש. וכתב הגליון מהרש"א דמ"מ י"ל דיש ראייה מגמרא כהמהרי"ק שאין חייב בכבוד אבי אביו. דשנינו במכות (יב, א) שכן לאביו אין נעשה לו גואל הדם אם הרג את אחיו, אבל בן ה"בן נעשה גואל הדם לאביו אם אבי אביו הרג לאביו, ואינו מוזהר על כבודו. הרי שאין חיוב כבוד לאבי אביו.

עוד הוכיחו מהא דסוטה (מט, א) שרב אחא בר יעקב היה מגדל את רב יעקב בן בתו, כי גדל א"ל אשקין מיא, אמר לו לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי, רבי רבי [רש"י - אנא גדל גדל אותי ואעפ"כ איני בנך], בר ברתך אנא [רש"י - ואין עלי לכבדך כבן], הרי מבואר בגמרא להדיא שאין חיוב כבוד לאבי אמו.

אכן לכאורה אין נראה שהמהרי"ק לא למד מהמדרש שיש חיוב כיבוד באבי אביו משום מקורות אלו, שהרי כתב שלא מצינו בשום מקום שיתחייב אלא בכבוד האב והאם, ומשמע שלדעתו מדרש זה אינו מקור כלל, והט"ז (יו"ד רמ, כ) כבר תמה על דבריו שנעלם ממנו פירוש רש"י לחומש.

כבוד אבי אביו משום בני בנים הרי הם כבנים

והנה בביאור הגר"א (שם, לג) הביא מקור לשיטת מהרי"ק את דברי הגמרא במסכת מכות ובסוטה הנזכרות ראה למהרי"ק. [ולהלן ניישב דברי הרמ"א משני סוגיות אלו].

אך כתב הגר"א דנראה שאפילו אם נאמר שיש חיוב לכבד אבי אביו, אבל לאבי אמו פטור מלכבדו, משום דאיתא במדרש רבה בפרשתינו דבני בנות אינם כבנים.

הרי שנקט הגר"א שישוד חיוב כיבוד לאבי אביו הוא משום בני בנים הרי הם כבנים. אמנם הרמ"א עצמו ודאי לא חילק בזה, דבתשובתו איירי בבן הבת ומ"מ כתב שמחויב לכבדו.

בני בנות

כדברי הגר"א שיש הבדל בין בן הבן לבן הבת, כתב גם רבינו בחיי (ל, מג) עה"פ הבנות בנותי והבנים בני, בשם רבינו חננאל, וז"ל: כזב לבן באמרו והבנים בני, שהרי כשאמרו (יבמות סב, ב) בני בנים הרי הם כבנים, לא אמרו כן על בני בנות. וכן במה שאמר והצאן צאני, שהרי הוא נתנם לו בשכר טרוח ועמלו. וכן במה שאמר וכל אשר אתה רואה לי הוא, והרי אמר לו יעקב כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך, ולא מצא מענה.

אבל לכאורה דבריו תמוהים שהרי באותו גמ' שהביא רבינו חננאל כתוב להדיא שיוצא פרו ורבו ע"י בן הבת.

שו"מ שכ"כ להדיא המאירי (יבמות שם) וז"ל זה שאמרו בני בנים הרי הן כבנים פירושו אף בבני בנות, וכדכתיב הבנות בנותי והבנים בני, וכתיב ואחר בא חצרון אל בית מכיר אבי גלעד, ר"ל בתו של מכיר, ותלד לו את שגוב, וכתיב מני מכיר ירדו מחוקקים, ושמה תאמר מבני בניו הרי כתוב יהודה מחוקקי, אלמא שאותם המחוקקים מזרע יהודה היו, והרי מכיר ממשפחת מנשה, אלא שבאו מחצרון שהיה מיהודה, ואמר מני מכיר, אלמא שאף בני בנות כבנים.

בת הבן לענין אכילת תרומה

עוד יש לתמוה עליו מההיא דיבמות (סט, ב) לענין בת ישראל הנשואה לכהן, ובת כהן הנשואה לישראל, שאם ילדה להן בן, הבת ישראל ממשיכה לאכול בתרומה, ובת הכהן נפסלה מלחזור לאכול תרומה. ואיתא במתני' שגם ממזר פוסל ומאכיל, כיצד בת ישראל לכהן ובת כהן לישראל וילדה הימנו בת, והלכה הבת ונישאת לעבד או לעובד כוכבים וילדה הימנו בן הרי זה ממזר, היתה אם אמו בת ישראל לכהן תאכל בתרומה, בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה. ואמרינן בגמ' (ע, א) ת"ר וזרע אין לה אין לי אלא זרעה זרע זרעה מנין, ת"ל וזרע אין לה - מכל מקום, אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין, ת"ל וזרע אין לה - עיין עלה. ומק' והא אפיקתיה לזרע זרעה, ומשני זרע זרעה לא איצטריך קרא, בני בנים הרי הן כבנים, כי איצטריך קרא לזרע פסול. הרי לן להדיא דגם בן הבת כבן, שזה הציור של המשנה לגבי ממזר, ולגבי זרע זרעא אמרינן שבני בנים לא צריך קרא שבני בנים הרי הם כבנים.

מחיית האם לנכד שלא יאמר קדיש על זקנו

והנה בשו"ת שבות יעקב (ב, צד) דן בזקן וזקנה שמת בנם והניח אחריו בן, וגידלו את היתום ולמדו עמו ושכרו לו מלמדים עד שזכה ללמוד כאחד הבחורים, ואמו רוצה למחות שלא יאמר עליהם קדיש אחר מיתתם.

ובתחילה השיב שהאם יכולה למחות, ואף שפסק הרמ"א (ביו"ד שעו, ד) שנהגו לומר קדיש על האם אף על פי שהאב חי ואין בידו למחות, מכל מקום המעיין בדרכי משה שם יראה שמעיקר הדין יכול האב למחות כיון שכבודו קודם לכבוד אם, ורק מצד המנהג נהגו לומר קדיש אפילו בחיי האב. ולפי זה הבו דלא לוסיף עלה והיכא דנהוג נהוג, אבל בכהאי גוונא שהוא מילתא דלא שכיחא לא שייך מנהג. ורצה להוכיח כן מתשובת הרמ"א הנ"ל שהתיר לבן הבת לומר קדיש רק בתנאי שתתרצה אמו לזה, הרי שיכולה להקפיד אפילו שהדבר כנגד כבוד אביה ואמה, וכ"ש כנגד חמיה וחמותה כמו במקרה שלפנינו.

אך דחה וכתב שאין הנדון דומה לראיה, דבתשובת הרמ"א דווקא יש לומר דהבן חייב לציית לאמו יותר מאבי אמו, אבל כאן דאיירי בכבוד הורי האב, אין האם יכולה למחות לבנה לומר קדיש עליהם, שהרי אילו היתה מוחה בו מלומר קדיש על אביו לא היתה יכולה למחות שכבוד אב גדול מכבוד אם אליבא דכ"ע, ולכן כמו כן אינה יכולה למחות לומר קדיש על חמיה וחמותה, לפי שהוא כבוד בעלה אביו של בנה כי כבודם הוא כבודו בקבר, ובדאי ניחא ליה לזכות לאביו ולהביאו לחיי עוה"ב, ומצינו בש"ס מכבודו בחיייו מכבודו במותו.

כיבוד אב או כיבוד אם אחרי מיתת אביו

אכן מה שנקט השבו"י כדבר פשוט שכיבוד אב גדול מכיבוד אם אפילו לאחר מיתת האב, אינו מוסכם כלל, דיעוין בשו"ת הגרע"א (שם) שדן בזה, וכתב דדמי לאביו אמר השקיני מים ואמו הגרושה אומרת השקיני מים, דשניהם שוים ולא יזהה שירצה יקדים, כיון דלא שייך כאן הסברא דאתה ואמך חייבים בכבודו, ה"נ במתה אמו, כי המות יפריד ביניהם.

אמנם הביא הגרע"א שם שדעת הב"י (יו"ד סימן שעו) דלא כדבריו. שכתב שאם אביו מקפיד שלא יאמר קדיש אף שאמו צוותה עליו לומר בשבילה, כבוד אב עדיף מכבוד אם. הרי שעליו לשמוע לאביו, אף שכבר מתה אמו והמוות הפריד ביניהם. והקשה עליו כנ"ל דמ"ש מיתה מגירושין.

כיבוד מחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה

ועיין שם בגרע"א שהביא משו"ת נודע ביהודה (תנינא אה"ע, מה) שכתב דבמת אביו וצוה לו לעשות משהו, ורצון אמו בהיפוך, שיש עליו לשמוע לאמו, דכיבוד מחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה. וא"כ כתב הגרע"א שכ"ש בנידון דהב"י דאביו בחיים, דעדיף מכבוד אם דלאחר מיתה.

כיבוד אבי אביו מטעם כיבוד אב

והנה הבאנו לעיל דהגר"א נקט דחייב כיבוד לזקנו הוא מדין בני בניו הרי הם כבנים, אכן מדברי השבות יעקב משמע שאין חייב כבוד אבי אביו מטעם זה, דא"כ לכאורה היה מסתבר שחייב לשמוע לדברי אמו, ולא לחשוש לכבוד אבי אביו. שהרי להגר"א שייסוד החייב הוא משום דבני בניו כבנים, ודאי כבוד אביו ואמו עדיף. אלא דהשבות יעקב נקט דכבוד זקנו אינו חייב בפני עצמו אלא מפני כבוד אביו. וכן מבואר בעיקר לשונו שכתב שהאם אינה יכולה למחות לומר קדיש על חמיה וחמותה, לפי שהוא כבוד בעלה אביו של בנה כי כבודם הוא כבודו בקבר, הרי לן להדיא שאין כאן חייב כיבוד לזקנו אלא משום כבוד אביו.

יישוב על הסוגיא דמכות

ולפי דרך זו דכיבוד אבי אביו הוא משום משום כבוד אביו, יש ליישב מה שהקשו מסוגיא דמכות דמבואר שאין חייב בכבוד אבי אביו, דכיון ששם מיירי שאבי אביו הרג לאביו, א"כ ודאי חייב משום כבוד אביו שלא לנהוג כבוד באבי אביו, ויהיה גואל הדם לאביו.

אכן מלשון רש"י שם לא משמע כן שכתב וז"ל והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח, ואינו מוזהר על כבודו. ומשמע שאין חיוב כבוד כלל לאבי אביו, וצ"ע.

קושיית בעל התשובה מאהבה מאתה ואמך

בשולחן תשובה מאהבה (א, קעח) תמה על מה שפסק הרמ"א דאם אמו מוחה לא יאמר קדיש על זקנו, ממה דאמרו חז"ל במס' קדושין (לא, א) שאל בן אשה אלמנה לר"א, אבא אמר השקיני לי מים ואמא אומרת השקיני לי מים איזה מהם קודם, א"ל הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייב בכבוד אביך. וכן מבואר במשנה בסוף כריתות, ונפסק בשו"ע (יו"ד רמ, יד). א"כ קשה להרמ"א מדוע יקדים כבוד אביו לגבי כבוד זקנו, נימא נמי הנח כבוד אביך ועשה כבוד זקנך, שאתה ואביך חייבים בכבוד הזקן.

יישוב לפי הגדר הנ"ל

ולפי הגדר שהעלינו שהחיוב כבוד לאבי אביו אינו אלא מחמת כיבוד אביו, אם כן מיושב שפיר, דלא שייך

כלל לומר אתה והוא חייבים בכבודי, כיון שהבן אינו מחויב בכלל בכבוד זקנו אלא מפני כבוד אביו, ולכן האב קודם.

והנה כקושיית התשובה מאהבה כבר הבאנו בתחילת הדברים בשם ספר לוית חן, והוא חילק דבאמת קודם מיתת זקנו כבוד זקנו עדיף, ועל כרחק שהוא לא נקט כן שגדר החיוב משום כבוד אביו, שאם כן הרי מסתבר שודאי כבוד אביו קודם, וכנ"ל.

ועיין בחי' רבי ראובן (יבמות סימן ד) שביאר בהאי דין של אתה ואמך חייבים בכבוד אביך, שאין הפשט שיש מעליותא בחיוב כבוד אב על כבוד האם משום שגם היא חייבת בכבוד בעלה, אלא שכיון שהחיוב של כיבוד אב ואם אינו חל אלא ע"י הציווי של אביו או אמו, א"כ כשהצווי של האם להבן מתנגד לחיובו של המצווה, יש חסרון בעצם הצווי. ולביאורו יעלה, שאפילו אם נאמר ששורש החיוב לזקנו אינו אלא מחמת חיוב כבוד לאביו, מכל מקום סוף סוף אין ציווי האב ציווי מחמת שחייב בכבוד אביו, וצדקו דברי התשובה מאהבה שכבוד אבי אביו קודם.

יישוב לפי דברי הגר"א

ולפי הגר"א שגדר החיוב הוא מטעם בני בנים הרי הם כבנים, צ"ל דהא דאמרינן אתה ואמך חייבים בכבוד אביך זה אינו אלא כששני החיובים הם שווים כמו בכיבוד אב וכיבוד האם, דאז אמרינן שיש מעליותא בחיוב כבוד אביו, אבל בכבוד זקנו אין החיובים שווים דיותר חייב בכבוד אביו מכבוד זקנו, ולכן לא שייך לומר כאן אתה ואביך חייבים בכבודו.

כיבוד אבי אביו

יש להסתפק האם הבן חייב בכבוד זקנו של אביו. והנה ראיתי בספר רביד הזהב בפרשתינו שכתב שהכלל שבני בנים כבנים שייך גם לגבי בני בני בנים. ונמצא לדבריו שלהגר"א יתחייב גם נכד הבן בכבוד זקנו של אביו. אכן לדרכו של השב"י יש לדון, האם החיוב לכבוד את אבי אביו משום כבוד אביו הוא דווקא משום שאביו מחויב לכבודו מצד עצמו, אבל זקנו של אביו שאביו מחויב לכבודו רק משום כבוד אביו שלו, לא מתחייב הבן בזה.

ועוד אפשר לדון, שאין הדבר שייך ל**חייב** כיבוד, אלא שכבוד אביו שיתכבד אביו ולא אמרינן כן גבי זקנו של אביו. אכן יתכן דאדרבה לפי סברא זו סוף סוף רוצה הוא בכבוד זקנו, ואפילו אם לא היה חייב לכבדו כלל, דלא גרע מחייב כיבוד אחיו הגדול שלהרמב"ן (בהשגות לסה"מ שורש ב) שורש החייב הוא מחמת כיבוד אב, משום שרצונו שיכבדו את בנו הגדול.

חייב כבוד לאבי אביו אחרי מיתת אביו

הבאנו לעיל קושיית האחרונים על הרמ"א מההיא דסוף מסכת סוטה שאמר "לאו בריך אנא בר ברתך אנא", דמשמע שאין חייב כבוד לאבי אמו. והנה כבר הבאנו שהגר"א בא לחלק בזה, שבני בנות אינם בבנים. וכבר ביארנו שבדעת הרמ"א אין לומר כן משום שבתשובתו כתב כן בבן הבת.

ובספר כלי חמדה כתב לתרץ שיטת הרמ"א מההיא דסוטה, דהתם איירי לאחר מיתת האב, וי"ל שלאחר מיתת האב או האם אין חייב בכבוד אבי אביו או אבי אמו, וכמו שמצינו בכתובות (קיג, א) בכיבוד אשת אביו ובעל אמו שאינו חייב לכבדם לאחר מיתת אביו או אמו. וגם מדברי הכלי חמדה מבואר כדרך זו ששורש החייב בכיבוד אבי אביו הוא משום כבוד אביו, ולכן לא שייך לאחר מיתתו.

אך כתב דיש לדחות דדווקא גבי אשת אביו אינו חייב לאחר מיתת אביו, משום דלאחר מיתת אביו כבר אינה אשת אביו, אבל באבי אביו גם לאחר מיתת אביו לא נתבטלה סיבת חייבו.

וכדבריו אלו מבואר גם בדברי השבו"י שהבאנו, שכתב שהנכד חייב לומר קדיש בשביל אבי אביו, משום שזה כבוד לאביו, ואע"פ שאביו כבר מת.

חילוק בין כיבוד אחיו הגדול לאשת אביו

וכסברא זו דכתב בכלי חמדה דרק באשת אביו אינו חייב לאחר מיתה ומשום שכבר אינה אשתו, נראה שמדויק כן מדברי הרמב"ם (ממרים ו, טו), שכתב שאין אדם חייב לכבד את אשת אביו ובעל אמו לאחר מיתת אביו ואמו, ובסמוך כתב לדין כיבוד אחיו הגדול ולא חילק בין מחיים למיתה, ומשמע דרק בכיבוד אשת אביו שאני בין מחיים למיתה, ומשום האי סברא דכבר אינה אשתו יותר, משא"כ באחיו הגדול הוא נחשב לאח אפילו אחרי מיתת אביו.

ובאמת יתכן לפרש בדרך אחרת, שחייב כבוד לאשת אביו או בעל אשתו הוא משום כבוד אביו או אמו, ולכן לאחר מיתתם פטור, אבל החייב כבוד לאחיו הגדול הוא חייב עצמי, ולכן אפילו אחר מיתת אביו נשאר החייב. וכן מדויק בלשון הרמב"ם שכתב וז"ל חייב בכבוד אחיו הגדול **ככבוד אביו**, משמע שהחייב הוא להאח עצמו, ולגבי כבוד אשת אביו כתב הרמב"ם **"שזה בכלל כבוד אביו"**, משמע שהחייב הוא משום כבוד אביו.

ונראה שבהשגות הרמב"ן לספר המצוות (שורש ב) הסתפק בדבר זה, וז"ל אבל אחיך הגדול **אם חשבו הראשונים שאין המצוה כן אלא בחיי האבות**, לפי שהוא גנאי להם שיתבזו תולדותם והם מצטערים בזה הרבה... ואם כן הכל חוזר אל כבוד האבות עכ"ל. וזה לכאורה דלא כסברת הכלי חמדה, שהרי שם אחיו הגדול שייך אפילו אחר מיתת אביו, ואעפ"כ אינו חייב בכבודו לאחר מיתת האב.